

تورکیا دهولته تیکی نه ژاندی و سیاسه تیکی نه گور

{نای چهند شادومانم که تورکم - که مال نه تاتورک}

گوران هه له بجایی

halabja@ofir.dk

باوه ناکهم نه ته وه هه بیته هینددی تورک نه ژادی و شوقینی بیت، گهر ناوریکی خیرا له ابردووی تورک وهک نه ته وه بدهینه وه له دهی وهرگرتنی دوا خه لافه تی نیسلامیه وه تاروژی نه مړو نهو راستیه دهرده که ویت که گیانی ره گه زپه رستی له هزروناخی تورکدا بنامه یه کی دیروکی هه یه. عوسمانیه تورکه کان له ژیر پهردهی نیسلامداو به نیوی نیسلامه وه نه ته وهکانی دهقه ره که یان له کورد، عه رهب، نه رهن، بولگار، یونان و تاد به درندانه ترین شیوه دهچه وسانه وه و خیروییری ولاته کانیان دهرده بۆخویان. له راستیشدا ته نها ئامانجیان بالاده سترکردنی نه ته وه که یان بووه و هیچی دیکه. جینۆساید کردنی نه رهنیه کان باشتین به ئه گه یه بۆ سه لماندن لهو بۆچوونه، ههرکه سیکیش نهو کاره بخاته چوارچێوهی ناینه وه، که گوايه له نیوان نیسلام و کریستیاندا رویداوه، نهوا زور به هه له دا چووه.

له پاش ههره سی خه لافه تی عوسمانی له ناکامی جهنگی یه که می جیهانییه وه و له دهستدانی سه رجهم دهقه رهکانی ژیر دهسه لاتی نیپمرا تۆریه ته که یان، دهولته تی که مالیستی مۆدیرن و عه لمانی هاته کایه وه.

یه کیک له ئامانجه سه ره که یهکانی دهولته تی که مالیسته یهکان سرینه وه و نه هیشتن ولاوا کردنی بۆلی نه ته وه غیره تورکه کان بوو له چوارچێوهی نهو دهولته ته نوییه دا.

به جیگه یاندنی نهو سیاسه تهش ته نها به یه ک رینگه جیبه جی دهکرا نهویش سه رکوو تکردن و چه وساندنه وه بوو.

هه ربۆیهش نه تاتورک له سه رتای دهه زاندنی دهولته ته که یدا شالۆیکی به رفراوانی سه رکوو تکردنی دژ به نه ته وهکانی غیره تورک دهستپیکرد، هه رده نگیکی ناره زایی له هه رلایه ک به رزبوا یه ته وه به درندانه ترین شیوه کیده کرا.

نه ته وهی کورد گه وره ترین به شی له چه وساندنه وه دا به رکه وت، له به رنه وهی به رته نگاری سیاسه تی ره گه زپه رستانه ی که مالیسته کان بوونه وه. بۆدا کو کیکردن له بوون و ناسنامه ی نه ته وه که یان چه ندین سه ره له ئان و به رخوردانیان به رپاکرد. ئی هه موو نهو شوپشانه به کپکردن و خوین کو تایی هات. ترا جیدیتریان شو رشه که ی شیخ سه عیدی پیران بوو که به له سیداره دانی سه رانی راپه رینه که وه هزاره ها راپه ربو کو تایی هات.

پاش دامرکاندنه وهی سه رجهم نهو راپه رینه نه له لایه ن جاندرمه ره گه زپه رسته کانه وه و نه مان وکپکردنی هه موو دنگیکی ناره زایی نیدی به شیوه یه کی سیسته مانتیک هیدی هه موشت له ولاتدا به تورککرا. مرۆقه کان، باژیریه کان، که لتووره کان، میژوه کان، ناوه کان، شاهه کان، تاد. ته نها ده نگوره نگی که ده بیسترا و ده بیئراا تورکی بوو، نیدی هیچ په راویزیک بۆ چالاکي نه ته وهکانی دیکه نه مایه وه، ته نها فه راهه مکردنی نهو دۆخه تاله نه بیته.

له م که شه وه ای سه رکه وتن و به رزبوونه وه یه دا نه تاتورکیه کان پله ی شو یفینز میان هینددی دیکه به رزبوویه و به ناشکرا و به بی شه رم گوزارشتیان ئیده کرد.

نه مهش چهند نمونه یه که لهو دهنگانه فاشیانه:

«عیسمت پاشا که یه کیک بوو له سه رۆک وه زیرانی تورکیا له 1930/8/30 دا ده ئیت [له م ولاته دا ته نها و ته نها نه ته وهی تورک بۆی هه یه داوی مافی نه ته وهی و شوناس بکات وه هیچ ره گه زکی دیکه بۆی نیه داوی له م مافه بکات].

«وه زیری دادی هه مان سه رۆک وه زیران محمود عزت بگ له باژیری ئۆدلمیش ده ئی [ئیمه له تورکیادا ده ژین نازادترین ولاتی جیهانه، وه من وهک کاندیدیک و نوینه ریکی باژیره که تان به راشکاوانه گوزارشت له بۆ چوونه کانم ده که م و ده ئیم ته نها تورک ناغا و بالاده ست و مائداره

لەم ۋلاتەدا، ۋە ئەو تۈركانەي كە بەرگەز خاۋىن نىن {مەبەستى نەتەۋەكانى دىكەيە} بۇيان ھەيە كۆيلەو خزمەتكارىن، با دۆست و دووژمن ئەم پاستىيە ئىيادەنەكەن و چىكانىش پىيىزانن.

ۋەزىرى ناوخۇش جلال بگ ئە ئايارى 1937دا ئە كۆيۈنەۋەيەكى ۋەزىراندا گوۋتى [ئە ئەمرو بەدواۋە دۆزى كوردبوۋنى نىيە، شەقاۋەكانىشمان بە سرنجى {دەرزى} شارستانى ئە رىنگەي ھىزەۋە كونا].

رۇژنامە تۈركىيەكانىش تەۋاكەرى ئەو شالاۋەبوۋن كەدۇزى كورد كرا، ۋە تا رۇژى ئەمروش مېدىيى تۈرك ئاۋ بە ناشى ھزى شۇقىنىيەتدا دەكات.

رۇژنامەي حاكىمىتى مېلى ئە ژمارەي 10-9-1930دا دەنوۋسىت [كەس گۇمانى ئەۋە نىيە داخاۋزى كوردەكان بۇ سەربەخۇيى ئەلايەن ئەم ۋەۋە ۋەشپانەۋە پىروپاگەندەيەكى رۈۋتە. گەلىك كە ھەرھەنگى زىمانەكەي ئە 200 پەيىق تىيەرنىكاكات باشتىرىن و گونجاۋترىن دەقەر بۇ {دەسلەتتى ئىدارىي خۇيى} بۇيان ناۋراستى ئەفرىقا يا يەككىك ئە بىيىبانەكانىيەتى كە ھاۋشىۋەي مەيمون و ھاۋشىۋەي مروقى تىيدا دەرى. چۈنكە ئاسىيا سەرچاۋى شارسىيانىيەتى كۆن رىنگە بەم جۈرە مروقانەنادات پۇخلى بىكەن، ۋە ھەركەسىكىش رىنگە بەخۇى بدات ئەو كارەبكات ئەۋا شايانى پانكردنەۋەيە، ئەۋەش دەچىتە خانەي ئاسايشى گىشتىيەۋە ھەر بەم جۈرەش مامە ئەمان ئەگەلدا كىردوون.

ۋەزىنامەي مېللىيەت 19-9-39دا ۋىنەي كۆرىكى كىردو ئەسەر تروپىكى چىيى ئاگرى، ئەسەر گۆرەكە كىلاۋىكى كوردى ۋىنەكراۋە ئەژىرىدا نوۋسراۋە {كوردستانى خەيالى و ئەفسانەيى بۆھتەتەتايە ئىرەدا ئەگۆرناۋە}.

ھەلىۋىستى تۈرك بەرامبەر بە كوردو ئەرمەن چ ۋەك دەسلەت و ئەحزاب چ ۋەك مېدىا و شەقام ئەۋ مېژەۋە تا رۇژى ئەمرو بەردەۋامەۋ نەگۆراۋە. خۆگەر دەنگىكى دىئەردىيە سىياسەتى باۋ ئىرەۋە ۋەئى پەيداۋبوۋىت، ئەۋا سەركوۋت و خەفەكراۋە، ياخود ئە ئاستىكىدانەۋوۋە بتۋانىت گۆرانكارى ئە عەقلىيەتى راي گىشتى تۈركدا بىكات.

دەتۋانم بىژم پاش تىيەربوۋنى پىتر ئە 70سال بەسەر ئەۋلىدۋانە نەژادىيەۋ ئەۋ گۆرانكارىيە مەزنانەي بەسەر جىيەن ۋەدەقەرەكەمانداھاتۋە ئەبۋارەكانى سەربەخۇيى نەتەۋەكان ۋىتىشكاندنى مەفاهىمە چەۋت و كۆنەكان و شىكىستى ھزە دۋاكەۋتۈكان ۋەھاتنەئاراي گىيانى قەبۇلكردنى يەكتىرى ۋىيىكەۋە ژيانى ئاشتىيانە ئە زۇر دەقەرى جىيەندا، ھىشتا تۈرك بە عەقلىيەتى ھەمان سەردەم بىرەدەكاتەۋا بە ھەمان پىۋەرى كۆن جىساب بۆكوردو نەتەۋەكانى دىكە دەكات.

تائىستاش سەركردەۋ جەنەئالەكانى تۈرك بە عەقلىيەتى سەركردەكانى ئىتىجادۋتەرەقى بىرەدەكەنەۋەۋ كەسايەتەكانى ئەۋ رىكخراۋە فاشىيە پىرۋژترىن سۈمبۇلىانن، ئەۋىنەي جىمال سفا، ئەنۋەر و ئىبرام پاشا ۋەتاتۈرك و عىست پاشاۋ تاد.

ۋەشىگەرى تۈرك بەرامبەر بە كوردو ئەرمەن ھىندە بىئاۋتاپوۋ كارىگەرى ئە سەركردەي مەزنى و مروق دۆستى ھىند جۋاھىر لال نەھرۇش كىرد، ئەۋەتا ئە نامەيەكدا بۇ كچەكەي ئاندىرا دەنوۋسىت {ھەموو سەۋكەكانى دۋاي ئەتاتۈرك پىترلە خۇدى ئەتاتۈرك توۋشى گەندەئى عەقلى ۋشۇقىنى بوۋن}.

ھەلىۋىستى دژانەي تۈرك بەرامبەر بەكورد رىژەيەكى ئەگۆرەۋ يەككىكە ئە سەۋابتەكانى دەۋلەتى تۈركىيا، كە ھەموۋىان ئەسەرى تەباۋكۆكن. گىرنگ نىيە چ جىزىيىك ئەسەر دەسلەتە، ئەلمانى بىت يا ئىسلامى چەپ بىت يا راستەرە ھەر ھەموۋىان نەتەۋەي كورد بە مەترىسيەكى مەزنى بۇ سەر ئاسايشى ۋلاتەكەيان دادەنىنن و دژايەتى كىردنى بە پىۋىست دەزانن.

بەبۇچۈۋنى ئەز ھەلىۋىست و سىياسەتى دوۋژمنكارانەي تۈرك بە ھەموۋ پىنكەتەكانىيەۋە بەرامبەر بە كورد پەيۋەندى بەۋ دەسلەتەي ئىستاي باشۋورى كوردستانەۋە نىيە، كە گۋايە مەترىسدارە بۇ رەۋشى باكوۋرى كوردستان. ھەروەھا بە بەھانەي داكۆكىش نىيە ئە تۈركۋمانەكان، بەئكو تەنھا قەبۇل نەكردنى كوردە ۋەك نەتەۋەيەكى جىاۋاز ۋخاۋن خاك و مېژوۋ. دىيارە ئەمەش دەچىتە خانەي دژايەتەكردن ئە ۋانگەي نەژادىيەۋە.

قەسەكانى ۋەزىرى بەرگى پىشۋى تۈركىيا باشتىرىن بەئگەيە بۇ سەلماندنى بۇچۈۋنەكەم كە گوۋتبۋى

[گەر دەۋلەتى كوردى ئە نەرجەنتىنىش بىتە دامەزاندن ئىمە دژى دەبىن و ئەتىۋى دەبەين].

گەرلە ئە ماۋە تەمەنى پىتر 80 سانى دەۋلەتەكدا گچكەترىن گۆرانكارى ئە بۋارى پىنكەۋە ژيان و رىژگرتن و دانپىيانان بە بەرامبەردا ۋوۋىنەدايىت، ئەستەمە ئە خراپە زياتر چاۋەرىيى ھىجى دىكەي ئىبىكرىت. بۇيە پىۋىستە ئەسەر ئىمەي كورد خۇيىندەۋەمان بۇ تۈركىيا بە جۈرەبىت كە ھەن، ئەك بە جۈرىكى دىكە، ئەمەش پىيمان دەئىت ۋرىابىن ئەۋ مارە پىتانەۋە نەدات.